

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 1997

◆ lecture, Czech, origin: 1997

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK] [1997]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: To je predikát, subjekt a predikát. Predikování je vypovídání. V základu toho predikování je *dico-dicere*, mluvit, říkat.

Aristotelés chtěl, poněvadž to byl vědec, především vědec, víc než filosof. Filosofie je u Aristotela taková nedůsledná. V Aristotelovi najdete samozřejmě ty, co zbožňují nebo velice obdivují Aristotela – a já ho taky obdivuju, to je génius první třídy – ale jemu nevadilo, když v různých situacích říkal věci, které spolu navzájem neladí. On neměl potřebu z filosofie, respektive z toho, co pro něj byl úhrn všech věd, dělat nějaký jeden systém.

On byl daleko víc vědec, chtěl se vždycky zabývat nějakou konkrétní věcí a tu důkladně až do detailu chtěl prověřit. Jinde zase dělal něco jiného a použil k tomu termínů, ale také i myšlenkových postupů, které jsou stejné, a užil jich v jiném smyslu. Takže to navzájem nejde dohromady. U Aristotela najdete celou řadu takových rozporů vnitřních.

To nenajdete u Platóna ne proto, že by Platón měl větší systematickosti – on ji má, ale ne proto – protože Platón se těm sporům vyhnul tím, že psal jenom dialogy. A vždycky to, co chtěl, vymyslel sám a dal to do úst Sókratovi nebo některému z účastníků rozhovoru. Říká se tomu všechno dialogy, a nejsou to všechno dialogy, jsou to i monology, ale Platón sám tam nikde nevystupuje.

Takže kdyby bylo jenom na tom, že máme dialogy od Platóna, tak nevíme, jestli můžeme jeho názory vyčíst z toho, co říká Sókratés, anebo jestli Platón měl ještě nějaký jiný názor, který tam nikomu do úst nedal, nebo jestli střídavě dával do různých úst některé své názory. Je to velmi těžká věc. My nemůžeme o žádném učení, o kterém se běžně mluví jako o Platónově, říct, že je Platónovo. Například nejznámější učení o idejích – nevíme, jestli to držel Platón. Jsou názory, že to je spíš upravené pythagorejství.

To jsou velké problémy. Navíc je tam otázka, co je Sókratés a co je Platón. Odlížit to vyžaduje ohromnou erudici hermeneutickou a jsou o tom velké spory. My jsme teprve na začátku. Zažil jsem, že u nás se poprvé touto otázkou zabýval Patočka po válce, kdy dva semestry přednášel o Sókratovi a potom čtyři semestry o Platónovi. Pak začal Aristotela a vyhodili ho z filosofické fakulty. Už to rozdělení je cosi báchorečného, člověk takřka nevěří vlastním uším, že se to může rozdělovat. Dá to práci, ale je to možné. Tím se Platón vyvlékl z povinnosti dávat věci do takové souvislosti, aby nebyly v rozporu, poněvadž vždycky můžete říct, že takhle to Platón nemyslel, že tohle je pythagorejství, tamto je spíš *Parmenidés*, tamto *Sofistés* a podobně. Tím se tomu vyhnul. Nicméně v jednotlivých poukazech je Platón daleko systematictější než Aristotelés a nepochybně to byl větší filosof. Ale menší vědec.

A to mu vytýkal právě Aristotelés, že není dostatečný vědec. Je známá historie toho, jak vytýkal Platónovi – Aristotelovi to bylo jedno, jestli to říká Sókratés nebo někdo jiný. V *Timaiovi* to říká jakýsi Timaios, celý ten výklad podává Timaios, i když vykládá ještě o dalších, co kdo říkal, ale vykládá to on a teď tam zejména on vykládá celou kosmologii, která se donedávna považovala za platónskou.

Aristotelés to bere a kritizuje Platóna, že třeba začátek světa chápe tak, že jsou tady na jedné straně jakési tři počátky, tři *archai*, trojí *arché*. Jednak je tady svět věčných idejí. Pak je tady, to není ani svět, poněvadž to není zformované, beztvary tok. A pak je tady *demiurgos*, což je cosi jako takový předbožský, prabožský řemeslník, který nic chytrého moc neví, ale přece jenom jakýsi fištrón se u něj dá předpokládat, že musí vybírat ve vhodných kombinacích ideje a otiskuje je do toho blátíčka tekoucího, do toho beztvareho toku.

Aristotelés to kritizuje, že je to nevědecké. On to tak neříká, ale kritizuje to, s ošklivostí se vyjadřuje o *demiurgovi*, protože to je mýtus, to přece nepatří do vědy. On rozuměl filosofii jako vědě. Filosofie je věda, a mluvit o nějakém *demiurgovi* je nonsens. To nepatří do vědy. Někdy prabůh, předbůh, dokonce řemeslník božský, to odboural. Přece *logos* a žádný *mythos*.

Tady skutečně na sebe narazila vědeckost Aristotelova s určitou měkkostí Platóna vůči mýtu. Platón byl přesvědčen, že filosof si může v nouzi pomoci nějakým mýtem, protože si uvědomoval, že filosof, když

pracuje těmi svými legitimními prostředky, se může občas v takové nouzi zarazit a neví, jak dál.

Zajímavé je, že to je jediná věc, o které jasně můžeme říct, že to je Platónovo mínění, protože to není v žádném dialogu, nýbrž je to v jeho dopisech, které skutečně psal sám. Je to v *Sedmém dopise*, v tom nejdůležitějším dopise, kde se vyjadřuje v tom smyslu, že když se filosof dostane do potíží a nemůže momentálně najít způsob, jak to vyložit filosoficky, může použít mýtu.

Z kontextu vyrozumíte, že to je cosi dočasného, jenom do té doby, než přijde na to, jak se to dá udělat pořádně. Je to jenom taková předběžná verze. A za druhé nemá používat, pokud možno, mýtů běžných, které kolují mezi lidmi, nýbrž má si ten mýtus vymyslet sám, aby věděl, co do něj dává. Čili mýtus je možný, ale má si ho filosof vymyslet sám, aby mu tam nemohl někdo dokazovat něco, že tam někde Homér nebo Hésiodos něco řekli a on na to zapomněl. Aby si to vymyslel sám a věděl, co tam vymyslel. Ono to stejně neplatí takhle, protože když si poprvé vymyslel Thalés údajně trojúhelník, tak stejně nevěděl, co tam udělal. Trvalo to ještě, je možno naprosto přesně pochopit, vymyslet a pochopit, co to je trojúhelník a pak staletí nechat celé generace geometrů zkoumat vlastnosti trojúhelníka. Není to tak, že vy tam všechno musíte dát do toho trojúhelníka. Vy si vymyslíte trojúhelník, vy ho definujete tak jednoduše, jak jen to jde, to jest, že to je plocha – rozumí se v eukleidovské geometrii, to už dneska taky víme, že to má jakési předpoklady – v eukleidovské geometrii, že trojúhelník je plocha omezená nebo vymezená třemi přímkami, které se neprotínají v jednom bodě.

Jiný hlas: Cože? Nejsou v jednom bodě...

Hejdánek: No, když se neprotínají v jednom bodě, jo aha, správně, a nejsou rovnoběžné, no to je důležité tam dodat, ano, pač by mohly taky. Tak tím je dán trojúhelník. Tím už kdo to pochopí, ví, co to je trojúhelník. A to je vše. Nic se nedá k tomu dodat. To je naprosto vyčerpávající definice trojúhelníka. A přesto tam je spousta věcí, které byly poznávány ještě po staletí. Nejdřív tedy to nejbližší, to jest, co to je třeba kružnice vepsaná, opsaná, těžiště a tak dál, jak se to učí ve škole, ale později tam jsou ty trigonometrické funkce a tak dále. Tohle všechno ještě tam nikdo nedal, ale je to dáno už tím, že ustavíte myšlenku trojúhelníka. Čili ono to tak není, že to byla trošku naivita od Platóna si myslet, že když si filosof vymyslí mýtus, takže ví, co tam má. Neví. Nikdy to neví. Proto je filosofie experimentální disciplína.

Vždycky něco udělá a pak teprve zkoumá, co to vlastně udělala.

Tedy, já se vrátím raději k tomu vztahu rozum a smysly. Tedy důraz té racionalistické tradice na rozum je legitimní z mnoha důvodů a jeden z nich je ten, co jsme se teď postranně dostali, ta nekontrolovatelnost rozumu nějakou jinou instancí, něčím jiným. To, že rozum má svou bytnost nebo substanci – nebo jak to nazvete, všechno je nepřipadné – sám v sobě. Že rozum nemůžete odvozovat z ničeho. Tohleto se ukazovalo jako zcela přesvědčivé, i když proti tomu stále byly námitky, a zdá se, že ta racionalistická tradice se přece jenom prosadila do té míry, že nikdo, leč postižený slepotou nebo hluchotou, nemůže mít za to, že rozum lze z něčeho odvozovat, že základy rozumu se hledají v něčem, jako je nerozum nebo mimorozum. Prostě rozum je něco, co nelze z ničeho vyvodit, co nelze na nic převést a co je svým vlastním kritikem. Rozum se samozřejmě dopouští omylů, ale ty omyly dovede rozpoznat, legitimně prokázat, jen on sám. Čili jediná cesta, jak kritizovat rozum, jediná legitimní cesta je, že lepší rozum ukáže chyby toho horšího rozumu. Ale rozum jediné je schopen ukázat, v čem rozum dělá chyby. Není to žádná... nahodile se může taková kritika také objevit a někdy i správná odjinud, jenomže nikdy nevíte, jestli je legitimní nebo ne, dokud ji neprověříte rozumem. Takže opět, i když se náhodou někdo treť odjinud, tak je potřeba to prověřit zase rozumem, ať už jeho nebo čímkoli jiným, pač jinak nepoznáte, jestli je ta kritika oprávněná, či neoprávněná.

Tak tohle je asi výsledek toho dlouhého sporu. Ale teď se vrátíme ještě zpátky. My jsme si řekli, že musíme jít na kořeny, co to je vlastně ten rozum. A tohle patří k počátku filosofie nebo k počátkům filosofie. Filosofové velmi rychle si uvědomili, že ten jejich způsob myšlení je pronikavě odlišný od toho dosavadního způsobu. My tomu tady říkáme způsob mytický, mytické myšlení, a potom to myšlení pomytické, nemytické. A byli to zase filosofové, kteří vynalezli název pro to. Oni se proti mýtu postavili pod ten prapor logu. A teď *logos* – to jsme si říkali – *logos* znamenalo mnoho věcí, vypovídalo se v

různých významech, a jeden z těch významů je také rozum. Ale ne jenom. *Logos* je slovo, *logos* je povídání, *logos* je smysl, *logos* také je zlomek, dvě ku třem, to je taky *logos*. Mimochodem právě ten poměr dvě ku třem třeba, čemu říkáme my dnes zlomek, to je latinsky *ratio*. Latina má pro to termín technický a taky to je dodnes v angličtině, poměr je *ratio*.

Takže nám ta řečtina moc nepomůže. My jsme si trochu pomáhali v tom, že jsme si připomínali, co kdo řekl, já jsem se o tom malinko zmínil. Dneska bych chtěl připomenout zejména Hérakleita. Já jsem ho už uvedl jednou, ale teď bych to chtěl podrobněji vyložit. Hérakleitos je vlastně spolu s Parmenidem největším myslitelem předsofistikem. Velký myslitel je hned na začátku Anaximandros, ale my máme tak málo věcí, že vlastně ho musíme do toho velkého myslitele domýšlet. Přece jenom od Parmenida a od Hérakleita těch zlomků máme víc, takže tam jsme trošku na pevnější půdě. A já se zmíním teď jen o Hérakleitovi. Hérakleitos na jedné straně má zlomek, v němž se říká, že podle logu se děje v tomhle světě všechno, co se děje, že všechno se děje podle logu, a ještě tam dokonce říká: podle logu vždy jsoucího překlad, český překlad, na který se můžete podívat do Karla Svobody – to vyšlo za války a pak znovu v padesátých letech – tam je „věčného“. A ještě navíc nenechává *logos* a říká: podle této řeči věčně jsoucí. Což je tedy – můžeme ho omluvit, už umřel – je to negramotnost to takhle přeložit. Ale není v tom sám, jsou německé překlady a anglické, které to překládají podobně. Je to prostě taková nepochopitelná věc, je to v odporu k jakémusi spíše pozitivistickému... tak se to vykládá, že podle té řeči, kterou já, Hérakleitos, tady vám povídám, tak se to všechno děje. Odlehčeně tedy: jak já vám to říkám, tak je to pravda. Jenomže tam ten skutečný smysl je úplně jiný. Skutečně lépe nechat to slovo původní a neříkat, že to je věčně jsoucí, protože jednak slovo „věčně“ znamená po věky trvající. Proto je tam „věčně“, to jsou věky, věky trvající. To není nekonečně dlouho. Věčný je... to už dneska necítíme, ale to slovo nám to říká. My musíme pracovat se slovy a vědět, co říkáme, a ne si myslet něco jiného, než říká to slovo. Čili prostě věčný znamená po věky trvající. Věčný život, to je život na této planetě, který trvá tři a půl miliardy let, řekněme odhadem. To je po tak dlouhé věky tady trvá život. To je úplně něco jiného než v té křesťanské tradici věčný život, kdy se myslí, že to je bez začátku, bez konce nebo aspoň bez konce. Tedy my musíme vědět, co slova říkají. Podobně je to v latině: *aeternitas* je od *aetas*, *aetas* je věk. Takže *aeternitas* je zase to, co trvá věky, a ne od nekonečnosti do nekonečnosti, nýbrž dlouhé věky trvá. Po této stránce myslím, že právě to je nepřipadné mluvit o tom, že *logos* je trvající po věky a předtím ho nebylo a potom ho nebude. To je jedna chyba. Anebo totéž v jiné podobě, to jest, že *logos* nemá začátek ani konec. To tam není. Tam se vykládá o tom, že všechno, co se děje, se děje podle logu, který je vždycky přítom. Tam je *aei*. Tam není žádné věčné, žádná věčnost. Tam je *aei*, to znamená vždy. To musíme rozlišovat. *Logos* je vždycky přítom, když se něco děje, a podmínkou toho, aby se vůbec mohlo něco dít a aby to dávalo smysl, je, že *logos* je u toho.

To je jeden zlomek. Druhý zlomek, který vlastně je skutečně také střep zlomku, je... zase teď odcituji bez kritiky Karla Svobody: „I nejkrásnější svět jako pouhá hromada náhodně rozházených věcí.“ To není ani věta. I nejkrásnější svět jako pouhá hromada náhodně rozházených věcí. Tam je třeba říci, že to „nejkrásnější svět“ je vlastně u něho daleko víc zdůrazněno, než to zní v češtině. Svět totiž řecky je *kosmos*. *Kosmos* je uspořádaný nebo krásný svět. A to Hérakleitovi nestačilo a dal ještě před to adjektivum *kalos*, a dokonce ve třetím, nejvyšším stupni, to jest *kallistos kosmos*. Nejkrásnější krásně uspořádaný svět by byl – a to je naše nebo moje interpretace – by byl pouhou hromadou náhodně rozházených věcí, kdyby nebylo logu. To je určitá interpretace toho zlomku, který sám o sobě nedává přesný smysl.

A samozřejmě jsou interpretace, které to vykládají jinak. Například Kratochvíl a Kosík, co vydali teď *Řeč Hérakleitovu* v takové malé knížce, nechali tento zlomek... jednak zařadili až úplně na konec z důvodů, které neudali – kdo ví, jestli nějaké měli, prostě se jim nelíbil ten zlomek – a přeložili ho tak, že vlastně každému je jasné, že je na konci jen tak pro úplnost, ale že je vlastně bezvýznamný. Podívejte se na to, jak je to tam přeloženo. Prostě překlad, který nivelizuje nějaký text, je zbytečný. Vždycky dám raději přednost fantastickému překladu, když dává nějaký smysl, než když nám ukazuje, že vlastně ten zlomek je téměř

nadbytečný, že nám nic o Hérakleitovi neřekne. To už tohleto je problém. Když to přeložím, znivelizuji – to se stalo v ekumenickém překladu na mnoha místech, že tam jsou znivelizována důležitá místa, takže to čtenář přejde, jako kdyby to tam nebylo, je to nějaká vycpávka. Ono je to strašně důležité, aspoň já si myslím, a ono to padlo pod stůl. Čili to je prostě špatný překlad. I kdyby to byla pravda, tak je to nesmysl. I kdyby opravdu... já nevím, proč by se zrovna ten zlomek zachoval, proč by to vůbec někdy Hérakleitos formuloval, kdyby to bylo tak naprosto zbytečné, jak je to přeloženo. To pak nedává smysl. Schválně se na to někdy podívejte.

Tedy já se držím toho překladu Karla Svobody a vykládám ho – ale ne sám, samozřejmě je to výjimečně ve shodě s mnoha překladateli nebo s mnoha interprety, a nejsem v tom kompetentní, já žádný řečtinář nejsem, takže to je spíš pokus filosofický a filologicky nedoložený a tak dál. Nicméně právě proto se raději opírám o mínění většiny v této věci, i když normálně to nedělám. Tento svět, řečeno obráceně, je nejkrásnějším světem, protože ho *logos* uspořádal. Tedy *logos* je odpovědný za to, že tento svět je *kallistos kosmos* a že to není pouhý chaos. Takže tady nejde o stvořitelství. Tady nejde o to, že *logos* stvořil tento svět, nýbrž že je u toho, že tady vždycky je přítomen, když se něco děje, a tím spíš, když se děje něco krásného, jako je tento svět krásný. Nám se už dneska nemusí zdát tak krásný, jako se kdysi zdál Řekům. To ostatně záleží na náladě naší. On je krásný, i když ne ve všem. A my nějak jsme zažili a zažíváme těch hrůz, které vždycky v tomto světě byly a asi budou, my je zažíváme nějak mocněji, protože nám to víc zprostředkováno a my zapomínáme na ty krásy. Takže trochu to je taky naše vina, že my nechceme vidět tento svět jako krásný. Dneska je spousta lidí, kteří ironicky se vyjadřují o *Leibnizovi* a o tom jeho přesvědčení, že tento svět je ten nejlepší z možných.

Ale kupodivu tu a tam ta myšlenka se ožíví na místech, odkud by to nikdo nečekal. To jest například z řad astronomů, astrofyziků, kteří nás poučují o tom, že někde při tom Velkém třesku ta situace musela být vyvážena na fantasticky přesných lékárnických vážkách, aby ten vesmír zrovna byl takový, jako byl, jako je, a aby došlo k vytváření možností několika generací hvězd, protože ty první hvězdy jsou jenom z vodíku a helia a to by nedovolovalo život vůbec. A že musejí některé hvězdy být příliš velké a zhroutit se gravitačně a teď při tom obrovském katastrofálním výbuchu se tam vytvářejí ty těžší prvky, a ty těžší prvky musí být rozprášeny do okolního vesmíru a teď to musí udělat celá generace hvězd, aby toho materiálu rozprášeného bylo dost. A teprve potom se můžou tvořit hvězdy druhé, třetí generace a kolem nich takové planety jako naše a ne jenom jako Saturn nebo Uran, kde jsou jenom plyny, ale kde máme těžké prvky, dokonce těžší než železo, to už vůbec to potřebuje gravitační zhroucení krajní, takřka neutronové hvězdy a nevím co všechno, aby ten výbuch byl zvlášť velký.

A teď nám ukazují: tohle všechno musí být naprosto přesně vyváženo při tom Velkém výboji, poněvadž kdyby to bylo maličko jinak – a oni to dělají na počítačích, zkoumají na velkánských počítačích, jak by to vypadalo, kdyby to bylo trochu jinak. Vlastně oni postupují obráceně, vymyslí si, jak by to asi mohlo být, a teď nechají počítač vypočítat, kolik to bude dělat po miliardách let, jak by to pak vypadalo. A teď to dělají tak dlouho, až se jim ten výsledek trochu začne přibližovat k tomu, co tady pozorujeme kolem sebe. Takže tím se přibližují k tomu, jak to bylo na začátku. Úplně obráceně. A nicméně nechají ten počítač tohle dělat a teď zjišťují, že nepatrné odchylky by znamenaly, že by ten vesmír prostě byl úplně jiný a nebyl by tady možný život, nebyly by planety, nebyly by hvězdy druhé, třetí generace.

A říkají tomu antropický vesmír. Tento vesmír je vlastně od samého počátku takový, aby mohl vzniknout život. To jest například aby vznikly takové hvězdy jako je Slunce, které září poměrně stálým způsobem, neměnným způsobem, poněvadž velké změny v tom záření by vyhubily všechny organismy, a vytrvají miliardy let takřka nehnutě, stále stejně intenzivně září, takže je dost času, aby se vyvinul život z těch nejprimitivnějších forem až do úrovně myslícího tvora, to jest některých z nás. Tohle všechno by bylo jinak a nemohl by být život. A oni tomu říkají antropický vesmír.

Samozřejmě že to hned podráždí všechny vědce toho aristotelského typu – ne, tady je to špatně, aristotelského nikoliv, Aristoteles by tohleto bral, poněvadž to je teličnost, to je ta *Zielstrebigkeit*, jak říkají Němci, zacílenost vesmíru, to by Aristoteles docela uvítal. Ale ta vědeckost je tady ohrožena,

poněvadž jako kdyby tento svět, který přece každé ví, že je jenom šutry, jenom atomy, jenom kvanta záření, prostě jako kdyby měl nějaký smysl. To některé lidi zvláštním způsobem dráždí. To je jako víra naopak. Oni jsou posedlí myšlenkou, že to všechno smysl nemá, a teď jsou ochotni to velmi smysluplně a inteligentně dokládat.

No tak i hned si vymysleli, že to je jenom optický klam, že tento vesmír je antropický. Že totiž je to tak, že protože my jsme pozorovatelé, tak samozřejmě jsme se mohli vyvinout jenom v takovémhle vesmíru, ale že těch vesmírů je nekonečné množství nebo aspoň obrovské množství a všechny ostatní jsou úplně jiné a tenhle ten zvláštností někde, že tam ten život vznikl. To je ta nejnovější odpověď na tuto myšlenku antropičnosti vesmíru. Proti gustu žádný dišputát. Nicméně tento vesmír je antropický, to nikdo nemůže popřít. Tento vesmír je prostě projektován tak, že v něm ten život mohl být a že dokonce ten život má dost času, aby se vyvinul až do té úrovně myslícího tvora, to jest některých z nás.

Teď tady já o tom vykládám v té jiné přednášce o *logu* a tady nebudu to zbytečně rozšiřovat. Já myslím, že je z toho jasné, že ta myšlenka *logu* je úplně jiná, než běžně si myslíme, ať už to překládáme jako slovo na začátku třeba úvodu do *Janova evangelia*, že na počátku bylo slovo. Doporučuji raději vždycky nechat tam to slovo *logos*, na počátku byl *logos*, protože tam se skutečně nemyslí slovo. A to prostě křesťani si tak upravili – ne jenom křesťani – upravili si to tak, že Bůh řekl „staň se“ a ono se stalo. Ale ta myšlenka *logu* je tedy mnohem bohatší než tohle.

A možná že ještě jednu věc tady uvedu na doklad, já to obvykle dělám, tohleto, že ta myšlenka Hérakleitova, že *logos* je to, co dělá z pouhé hromady celek, dokonce živý celek, živou bytost, *zoon*. Novotný překládá v *Timaiovi* „živoka“. Že tohleto jednak souvisí s etymologií, že *logos* je odvozeno od *legein*, což znamená v řečtině mluvit, což je stejný kořen v sanskrtu jako latinské *legere*, což je čísti, ale je to taky *lego*, *legere*, že tamhle *lego*, *legein*, je to totéž. Nám ještě říkali na střední škole, že *legere* znamená sbírat písmenka. Podobně by se pro řečtinu mohlo říci, že *legein* je sbírat hlásky, zvuky. A je to totéž jako německé *lesen*. V němčině *lesen* je také od stejného kořene v sanskrtu a taky to původně znamená sbírat. *Weinlese* je sběr vína neboli vinobraní. *Holzlese* je probírka, čištění lesa. Tedy ten kořen je skutečně sbírat. A to sbírat, jak sbíráte houby: ne tak, že jdete do lesa a teď to schrnete na hromadu všechno, ale že nejdřív vybíráte. Sbírat znamená vybírat nejdřív a pak dávat jakoby na hromadu, hromadit. Ale právě *logos* není ten, který to dává na hromadu jako vy do košíku ty houby, nýbrž který z toho dělá už nějakou houbovou krmí, něco, co je sjednoceno.

Čili *logos* je to, co drží věci pohromadě a udržuje je v jednotě. Myšlenka jednoty byla velmi důležitá na počátku filosofie a tam se jako takové velké rozcestí objevují právě tihle dva velcí filosofové, Hérakleitos a Parmenidés. Každý z nich pojal, koncipoval jednotu nebo celek odlišným způsobem. A převládá Parmenidés. Je to velká chyba, je to škoda, je to malér, který trval dva a půl tisíce let a dodnes ještě přetrvává, ještě jsme se z toho nevyhrabali.

Byl to Parmenidés, který přišel s myšlenkou, že když je něco jedno, tak to znamená naprostou likvidaci mnohosti. Naproti tomu Hérakleitos, který byl hodně dlouho zapomenut a připomínal se jenom jménem, dokonce dostal přezdívku Temný. Proč temný, to nechápu. Mně je daleko temnější Parmenidés s myšlenkou, že je jenom jedno a to je zároveň všechno a nemůže být ani mnohost, ani změna, ani pohyb, prostě nic, je to nehybné. To je konec filosofie. To je temné, nevím, co si to vymysleli. Hérakleitos je mi daleko bližší a nevím, proč se mu říkalo Temný.

Hérakleitos byl přesvědčen, že sjednotíte mnohost tak, že ji nepopřete, ale že ji nějak sehraje tak, že hraje dohromady jeden celek. To je jako když máte jedenáct hráčů na každé straně při fotbale, ale oni nemohou každý na svůj vrub běhat, musejí být sehraní. A to dělá *logos*, že sehraje tu mnohost, ne že ji popře. Čili myšlenka Parmenidova byla, že ji popře, a tudíž se od té doby převážně myslelo v metafyzice na to, že to, co je jedno, se nemění, že je neproměnné. Má-li být neproměnné, jakápak proměnnost, když by to pak muselo být trochu jiné, než je? Tedy tam by byla vlastně v té jednotě mnohost? Ne! Jednota je taková, že když tady máme psa, tak ten od té chvíle, co se narodil jako malé štěně, až do toho, kdy uhynie jako starý pes, je to pořád tentýž pes. A tohleto, co dělá toho psa, i když pokaždé vypadá jinak – jako

štěně vypadá jinak a jako polodospělý a dospělý a starý, už slepý a tak dál – jeho vlastnosti se mění, ale něco se tam nemění. A tohleto, co se nemění, to je to, co dělá psa psem. To je ta psovitost. A tato psovitost, ale nejenom ta psovitost, ještě také ta individuální psovitost tohoto psa, to je to, co se nemění. Tímhle tím je celá evropská tradice poznamenána a říkáme tomu metafyzická tradice.

Metafyzická v tom smyslu... ono slovo metafyzika také vyžaduje jistého výkladu. *Fysis* se překládá špatně jako příroda. Co to znamená špatně, to nechme stranou. České slovo příroda je velmi dobrý překlad, jenomže my tomu už nerozumíme. Pro nás příroda je ten vesmír, který se nenarodil. Ale pro staré Řeky, ty nejstarší Řeky – už jinak je to u Aristotela třeba – pro ty nejstarší Řeky *fysis* je to, co se zrodilo, vyrůstá a pak umírá. To by byly zase doklady, třeba u Hérakleita je takový zlomek, kde *fysis* a *thanatos* patří k sobě. A zejména to je obsaženo etymologicky, že *fysis* je od *fyen* a *fyesthai*. *Fyen* je roditi, *fyesthai* je roditi se a eventuálně růsti. Čili o *fysis* můžeme mluvit jen tam, kde něco vzniklo zrozením, pak to vyrůstalo a posléze... vyrůstát neznámá, že se zvětšovalo nutně. My to pořád špatně chápeme. Vyrůstát se může i do malíčkosti. Třeba socha vyrůstá účinkem sochaře tím, že sochař odděluje kámen, který tam nepatří. Socha je tam původně přítomna v tom šutru, ale on ji odhaluje tím, že odštěpuje kousky, až tam zůstane jenom ta socha. Čili vlastně ta socha vyrůstá tím, že ubývá z toho původního kamene. Takové případy růstu jsou také u předků. Růst znamená něco jiného než růst do velikosti. Také může být růst do malíčkosti, do miniatury a tak dál, vůbec to s velikostí nemusí mít nic společného. Růst končí smrtí. Jenom tam můžeme mluvit o *fysis*.

Tohleto třeba změnil – ne že by to nevěděl, ale už to takhle necítil – sám Aristotelés. On to možná i trochu věděl, ale už s tím nesouhlasil a jeho fyzika je filosofická disciplína. U Aristotela se rozlišují filosofické vědy na teoretické a praktické. Ty teoretické jsou pouze tři a představují to, čemu říká první filosofie, *proté filosofia*. A tyto tři teoretické vědy jsou matematika, fyzika a teologie. Čili vaše disciplína, ovšem samozřejmě v úplně jiném smyslu. Ta zjednodušená definice u Aristotela na tomto místě, které cituji z *Metafyziky*, je každá ta disciplína charakterizována následovně: matematika je o tom, co je mnohé a nemění se, fyzika je o tom, co je mnohé a proměňuje se a teologie je o tom, co je jedno a nemění se, čili tím je dáno, čím se zabývají ty jednotlivé... Tady vidíte, že fyzika se zabývá ne tím, co se rodí, nýbrž co se hýbe a co je mnohé. Co je mnohé a co se hýbe.

Takže ta myšlenka jednoty a mnohosti tam je do jisté míry zachována, ale už tam není ta myšlenka celku. Vůbec myšlenka celku kupodivu u Aristotela je dost potlačena, ačkoli se vždycky interpretuje Aristoteles jako ten, který zdůrazňuje celek a podobně. Ono to tak není, není to u něho dostatečně promyšleno a tedy vlastně ten vitalismus, který se přihlásil k Aristotelovi proti tomu začátku nového věku – připomíná *entelechií*, třeba Driesch přímo ten termín znovu zavádí – prostě je to už posunuto v jiném trochu smyslu. U Aristotela prostě ta myšlenka toho celku tam je přítomna jako vůbec v tehdejších povědomí. Není to specificky nějaký jeho důraz. Pro něho tedy je asi svět celek, ale není to tak zvlášť zdůrazňováno proti tomu, co není celek a tak dále, tohleto tam není. Tak to jenom aby nedošlo k omylu, že právě ten důraz na celek je čímsi tak specifickým pro Aristotela.

Myšlenka celku je základní pro ty začáteční filosofy a svým způsobem dodnes trvá. Můžeme říct, že ten zmíněný pozitivismus dost radikálně redukoval tu myšlenku celku – ne zcela eliminoval, ale redukoval tak, že vlastně se celek přestal bytostně lišit od hromady. Svým způsobem ta celkovost byla učiněna záležitostí subjektivní. Šlo o to, zda my to jako celek bereme, ale ve skutečnosti vlastně celek...

--- (s2 pokus o opravu_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...neradi vidí, podobně i finalitu, účelovost. Je to taková otázka pověry. Jako někdo je posedlý nějakou zbožností, tak někdo je posedlý bezbožností nebo něco takového. Je posedlý myšlenkou pozitivní, někdo je zas posedlý tím odmítáním té pozitivní myšlenky a tak dále. Čili to je potom věc gusta a ve *filosofii* to nemá mít žádné místo, nicméně bohužel místo to má, a dost velké.

Ten detail, který jsem ještě chtěl zmínit, je, že třeba u Aristotela v *Analytikách*, to jest v jeho logických spisech, je takový příklad, který vypadá velmi pěkně. Aristoteles se ptá, zda *logos* lze dělit. Říká: „No ano, třeba taková kniha má *logos*.“ Tady vidíte, že má *logos*. Kniha není *logos*, někdy v jiných souvislostech je

to *logos*, ale tady je o tom, že má *logos*. A my můžeme dělit ten *logos* knihy? Můžeme, poněvadž můžeme dělit knihu na jednotlivé kapitoly a každá kapitola má také *logos*, i když jiný, jenom kousek toho *logu*. Ale to znamená, že můžeme ten *logos* dělit. Také kapitolu můžeme dělit na odstavce, každý odstavec má *logos*, odstavec na věty, každá věta má *logos*. Čili pořád můžeme *logos* dělit. Tady je vidět, že *logos* je dělitelný. To je důležitá věc, protože to se naučil Aristoteles u atomistů. Ti se ptali, co je dělitelné a co už posléze dělit nelze.

No a teď přichází k poslední instanci. Aristoteles říká: „No a tak věta, když je dělená, tak ji dělíme na slova.“ Slovo má *logos*, má *logos*, není *logem*, protože tady je jiné slovo řecké, čili má *logos*. Slovo má *logos*. Ale dále můžeme dělit slovo? Ano, můžeme, ale pak už tam žádný *logos* není. Čili je evidentní, že tady spíš *logos* znamená smysl, význam. Jenomže my samozřejmě, když řekneme, že slovo má význam, tak už myslíme, že to je jakési navěšení významu na nějakou skupinu hlásek nebo skupinu písmen. My už to chápeme takhle, ale Aristoteles ne. Aristoteles byl přesvědčen, že to slovo samo má *logos* a díky tomu je slovem, že jinak by bylo pouhou hromádkou písmen nebo hlásek, spíš v řečtině hlásek.

Tady vidíte, že se s tím pracuje *filosoficky* a že *logos* je něco jiného než jenom slovo. *Logos* je to, co umožňuje, aby skupina hlásek se stala slovem. Stejně tak jako u Hérakleita *logos* zajišťoval, že tento svět není pouhou hromadou, nebo jak Masaryk říká v *Rukověti sociologie*, že to není pouhé skladiště věcí... Není to pouhé skladiště věcí, nebo dokonce smetiště nějaké, kam to shrnujeme všechno, odpady a tak. Že to není jenom nahodilá hromada věcí, nýbrž že to je ten *kallistos kosmos*, že to je ten nejkrásnější svět. Čili ten *logos* má jakousi funkci. A my musíme tohle vzít v úvahu, a když se tedy od toho slova *logos* odvozuje třeba logika a logické myšlení a tak dál, tak to je veliké zjednodušení, velká redukce významu toho *logu*. V tom smyslu té například *filosofie logu*, to by měla být vlastně *filosofická* logika. *Filosofie logu*, ale tu nemáme. *Filosofie logu* zatím neexistuje.

My máme v tomto století, vlastně až někdy ve čtyřicátých, padesátých letech, takřka od poloviny století, máme tady několik pokusů o *filosofickou* logiku. Víte, slova *filosofická* logika se vyskytují zejména v Americe a teď to proniká sem a nikdo neví, co to je. To je prostě jako *filosofie* fotbalu, tak *filosofická* logika. To není žádná *filosofická* logika. To s *filosofií* nemá co dělat, to, čemu Američané říkají *filosofická* logika. To je argument třeba Materny. Já jsem mu cosi vykládal a on říkal: „No, že *filosofická* logika existuje, to je doklad toho, že celá řada časopisů,“ neřekl amerických, ale jiné nejsou, „časopisů, které jsou pro *filosofickou* logiku a nesou ten název.“ Tak je to doklad, pro Maternu je to doklad, že *filosofická* logika existuje. To je nonsens. Ten název existuje, ale je to přesně tak, jak to kritizoval Kierkegaard. Když si přečtete jeho takové krásné spisy, jako například *Enten-Eller*, původně dánsky, *Bud' – anebo*, tak v tom „Bud'“ máte také aforismy. A tam je několik textů. Jeden z těch textů je *Svědčův deník*, který vyšel já nevím kolikrát česky, ale ostatní nevycházejí, nebo když tak v blbém překladu Mikušově.

Je tam aforismus: „Čemu filosofie připadá...“ – Kierkegaard se nepovažoval za *filosofa*, proto to není urážka, já ho taky nepovažuji za *filosofa*. To je prostě... z toho je třeba *filosofii* udělat. On je geniální, má skvostné nápady, ale z těch nelze udělat jednu *filosofii*, nýbrž takových třináct různých. Takže v tom smyslu to není *filosof*. A on sám sebe také nepovažoval za *filosofa*. A má ovšem skvělé průpovídky, aforismy a také se strefuje do *filosofie*. On nejenom že není *filosof*, on nechce být *filosof* a on považuje *filosofii* za něco úplně nemožného a odpudivého a likvidaci zasluhující.

A tak říká: „Filosofie mi připadá podobně, jako když jdu po ulici a teď vidím krám a tam cedule: Tady se mandluje prádlo.“ No to je fajn. Nově nastěhovaný, ještě není orientovaný, tak jde domů, najde si vyprané prádlo a vlez do kšeftu a řekne: „Tak prosím vás, já bych prosil vymandlovat tadyhle ten balík prádla.“ A oni na něj tak kouknou a říkají: „Ale pane, my jsme vetešníci, my prodáváme jen tu ceduli.“ Tak takhle mu připadá *filosofie*. Ona mu nic nevymandluje, ale prodává ceduli.

Čili to je přesně to, co ten Materna udělal. On nevyložil, proč ta logika, o které mluví, je *filosofická*, ale on nabídl ceduli, že jsou časopisy, které se jmenují časopisy pro *filosofickou* logiku. Ale co to je vlastně *filosofická* logika? To znamená, to je logika jiná než formální, poněvadž *filosofie* není formální věc. Formální logika, takzvaná školská logika, která vás naučí myslet, to je věc, která se nikdy asi čtyřicet let

neučila tady, protože samozřejmě logika je – ono se to neříkalo celou dobu, ale na začátku, já si velice dobře pamatuju, že na začátku se prostě logika přestala vyučovat, protože to je buržoazní pavěda. Jo? A samozřejmě rozhodující, to neřekl ani sám Engels, že? Engels kdesi cituje nebo cituje, prostě se cituje Engels, že řekl, že vlastně veškerá oblast vědění, kterou se zabývala kdysi *filosofie*, že postupně je přebírána jednotlivými vědeckými obory. A že v té *filosofii* už nezbejvá nic než formální logika a dialektika. Dokonce on uznával, že zůstává formální logika, Engels. Kdežto tady už se to neuznávalo v Sovětském svazu a u nás a byla to buržoazní pavěda. A samozřejmě nejdůležitější byla dialektika a tam si mohl dovolit, kdo chtěl, co chtěl. Tedy kdo chtěl, co chtěl. Protože tam se mohlo žvanit jakkoliv a vždycky můžete říct, to je ale ta dialektika právě. Plná rozporů. Plná rozporů, to je dialektika.

Tedy logika vlastně je dlouho formální záležitost. Je to už u Aristotela. Logika není *filosofická* disciplína. A to je poprvé, kdy se vlastně začne psát o logice, o té formální logice, že to jsou ty Aristotelovy spisy, takzvané *Organon*. Tam jsou to první, druhé *Analytiky* a pak *Peri hermeneias*, o vyjadřování, to je blbě přeloženo, to je *hermeneutika*, začátek *hermeneutiky*. A to je blbě přeloženo, prostě nějak se to přeloží tak a tak. A pak jsou tam ještě další věci o kategoriích a tak dále. Tyto logické spisy u Aristotela nejsou součástí *filosofie*. To není věda. Takže *filosofie*, to je ten dvojí druh věd, jak jsme si řekli. To jsou ty teoretické a praktické vědy. Logika není žádná věda, ani praktická, ani teoretická. Logika je nástroj. *Organon*, ten nástroj pouze.

No a teď jde o to, že od té doby se pěstuje logika, formální logika a jako kdyby nějak se podloudně dostala mezi vědy a stala se z toho jakýsi vědecký obor. Zvlášť teď v poslední době je to vlastně taková nějaká ještě víc formalizovaná matematika, kde už ani čísla se nepřipouštějí, tam místo čísel jsou tam a, b, c a podobně, různá písmena. Takže je to matematika bez čísel. To je to, co se, to je ta takzvaná matematická logika nebo spíše symbolická logika. Matematická ještě teda to je abstrahováno od čísel, ale ještě lepší je ta symbolická logika a bible tohoto oboru je Whitehead-Russellova *Principia Mathematica* ve třech tlustých svazcích. Ale to nemá s *filosofií* co dělat.

Jo, to je skutečně něco, co je buď na pomezí matematiky a geometrie a tak podobně, nebo je to něco podobného jako něco takového. A svým způsobem je to tak formalizováno, že už ani se v tom myslet nedá. Že prostě ono to myslí za vás. A můžete to naučit chovat, můžete počítač naučit, aby se choval podle principů té symbolické logiky a vy už nejste schopni to kontrolovat, leda zas druhým počítačem. A není to špatně, to je *all right*, všechno je to v pořádku, ale nemá to s *filosofií*, zejména s realitou to nemá co dělat, stejně jako matematika nemá co s realitou, je použitelná. Matematika je použitelná. Vy můžete měřit, můžete vážit a zapisovat číslka a já vím co všechno. Vy dokonce můžete abstraktně uvažovat o součinu nebo souhrnnosti úhlů v trojúhelníku nebo ve víceúhelníku a podobně. To všechno můžete dělat i v mysli, ani to nemusíte měřítka a úhloměr, to můžete všechno počítat. Ale to se netýká, ten samotný ten nástroj, kterého používáte, se netýká reality, jen se je možno použít ho.

Filosofická logika znamená úplně něco jiného. Ta se musí týkat tohoto světa, ta se musí týkat veškerenstva. Ta se musí týkat dějin a kosmu a lidské duše, všeho, co vám na mysl přijde. A to může být filosofie, logos, která se táže po tom, co garantuje integritu lidské mysli, ale i integritu vesmíru. A to je přesně otázka, kterou si kladli první filosofové. Jsou konsternováni, oni žili plni úžasu nad tím, že když v přesně myslí, tak je to použitelné v tom světě. Že vlastně ten svět je popsateľný pomocí prostředků, který si vymysleli. Že jakoby logos, který garantuje integritu světa, je tentýž jako logos, který garantuje integritu vašeho myšlení. To není tak, že, jak jsme si pamatovali, že *adaequatio* myšlení ke skutečnosti, že způsobuje, že to myšlení... To říkal taky Engels, to všechno neznáte... Říkal, že není divu, že je člověk schopen poznávat svět. No vždyť přece myšlení je součástí tohoto světa. To myšlení vzniklo v materiálním světě, tak samozřejmě musí odpovídat. No jenže kde se tedy bere chybné myšlení? To taky vzniklo v materiálním světě. Kde se berou ty chyby? Jak to, že... No ono to není zaručeno. To myšlení prostě musí zkoušet, jak by myslelo skutečnost.

Ale fantastická věc je, že ta schopnost integrovat třeba geometrické poznatky do Eukleidovské geometrie, což udělal právě Eukleides, že takováhle věc, která je vymyšlena, domyšlena, která vlastně stojí úplně

jenom na dedukování nejrůznějších závěrů z toho, co máte pár principů na začátku, že je použitelná například při měření zeměkoule. Nebo při měření domů a tak dále. Že to funguje. Vy si něco vymyslíte a ono to funguje, když to uplatníte v tomto světě. To byla pro ty filosofy, to byla taková úžasná, překvapující záležitost, že *logos* je jeden. *Logos* myšlení a *logos*, který je všude tam, kde se něco děje, tam ve světě, i v nejvzdálenějším kosmu, že *logos* je tentýž. To je pak třeba Parmenidés, který měl rád takové kladené formace, i jeho žáci, přirozeně měli rádi takové ty paradoxy. No tak pro Parmenida to byl takový, jaksi důvod, proč se vyjadřuje v tom smyslu, že myslet a být je totéž no, to se vykládalo jako takovým hegelovským nebo romanticky německým způsobem. Hegel v *Encyklopedii* u Parmenida – a ten druhý je mnohem mírnější – uvažuje: myslet a myslet, že jest, že je totéž. Rozumnost je myslet a být v rovnováze. Tady se samozřejmě jde mnohem dál, protože tenhle myslitel je přesvědčen, že když něco myslí, tak to samozřejmě musí předtím být. A když něco není, tak to nemůže myslet. Tady je to takto míněno, tam je to míněno, že myslí už samou věc, když něco myslí. To není pravda. A bohužel u nás to není pravda, to dalo práci zejména scholastikům v době přelomu toho dvanáctého století, no tak na začátku té druhé poloviny, té druhé části středověku, kde myslitelé zneužívali tím, že uvažovali o tom argumentu, že když myslím něco nejvýš dokonalého, tak tato bytost určitě existuje. Protože existence náleží k dokonalosti. A já jsem si definoval něco, co je dokonalé, a kdyby to bylo nedokonalé, kdyby neexistovalo, tak by to nebylo dost dokonalé.

Přechod od myšlenky k existenci. Ten byl právě vlastně založen na myšlence, která má své kořeny u Parmenida. Že myslet a myslet, že jest, je prostě totéž. Že nemůžeme myslet, že není. To je myšlenka, myšlenka Parmenidova. No, to je samozřejmě nesmysl. Tak to cítíme dneska, to je nesmysl. Samozřejmě jsou omyly, můžeme si myslet bludy, přestože ty bludy nejsou, neexistují, nikde nejsou. No a podobně u toho Parmenida přesně a vždycky u Parmenida šlo o to specifikovat místo, kdy ten mluvčí myslel, tak myslel skutečné věci. A vlastně ta shoda s věcí se pojala u Parmenida jako identita. Už to samo v sobě, už to téma identity, to byl taky důvod pro Platóna, aby přišel s touto teorií idejí, které jsou jedno, nejsou předměty, nejsou v pohybu.

Tady vidíte, jak ta myšlenka, jak ta intence už od začátku může, jak v tomto starém komplexu začne dominovat dimenze, v níž se pohybujeme v určitém vědomí, dokonce i v nevědomí, jak vlastně k tomu dochází, že vnímáme svět jako celek, ale že ten způsob myšlení, který je uvažován v rámci jednoty, ten samozřejmě taky musí odpovídat k tomu světu jako v celku. Že to vnímáme jako nějaký úběžník, tak už ta myšlenka o světě jako celku, to je ten argument Parmenidův. To je jako vždycky zásada, že ta filosofie pořád k té pojmovosti míří ještě hlouběji. Teď k té integrální souvislosti, intencionalitě myšlení. Intence už od začátku mluví k něčemu, mluví o něčem, co se vnímá samo nebo se jeví v nějaké formě nebo v nějaké vizi. To jsou už ty integrované tvary, o kterých mluvíme jako o obrazech, které se vryly do mysli. Ta otázka zní, kdy ta integrace je oprávněná, kdy má opodstatnění. To je ta otázka možnosti důkazu, a teď v této architektonice, pak se přesvědčit, musíte o tom vědět víc, a pak se přesvědčit, že tohle je ono.

To je ta ontologická motivace myšlení. Heleďte, ta ontologie musí mít kontrolu nad tím celkem, a teď se tady vracíme k tomu pojmu té integrální, té integrace, té kontrole té integrace nad tou integritou celého toho systému, té srozumitelnosti jako něčeho nejdůležitějšího pro ten systém samotný a pro kontrolu celého toho systému. No a teď na konci vám řeknu: Aristotelés, o tom můžeme mluvit jako o filosofovi, a ten jeho přístup k logice a k tomu přístupu k těm formám je samozřejmě platónský, protože on mluví v rámci určitého schématu, v rámci kategorií. To je ta architektonika, to jsou ty determinace, to je ten způsob myšlení na pozadí určitého celku, to je ten Parmenidés, to je Aristotelés. Ten svět je pro něj pořád tím *kosmem*, a v tomto ohledu ten *kosmos* s tou maximální možností, s tou filosofií v té tradici, co si myslíme, že to je, filosofie v tom nejstarším pojetí, co je v ní obsaženo za hluboké vazby a za hluboké vztahy. Co se v ní může stát s tou ontologií. A ta kontrola nad celkem je v podstatě v té ontologické integritě toho samotného systému. No a víc se k tomu v tuto chvíli nedá říct, ledaže bychom připustili, že ta kontrola je možná i z jiného hlediska než jenom zevnitř toho systému.

Jiný hlas: A mohl byste to upřesnit? Jaké jiné hledisko máte na mysli?

Hejdánek: Jde o to, že ta ontologická integrita není jenom záležitostí vnitřní logiky toho systému, ale je to otázka toho, jak ten systém reaguje na to, co jej přesahuje. My jsme zvyklí uvažovat o integritě jako o něčem, co je pevně dané a neměnné. Ale v té tradici, kterou se snažíme znovu promyslet, je ta integrita spíše procesem. Je to neustálé vyrovnávání se s tím, co přichází jako výzva.

A ta kontrola, o které mluvíme, pak není v tom, že ten systém všechno podřídí sobě, ale v tom, že je schopen se integrovat do širšího celku, aniž by ztratil svou vlastní identitu. To je ten pravý *kosmos*, který není uzavřený, ale který je v neustálém pohybu a vývoji. Ta kontrola je tedy vposledku závislá na otevřenosti vůči tomu, co přichází, nikoli na hermetickém uzavření se do sebe sama. To je ta základní lekce, kterou nám ta nejstarší filosofická tradice dává, a kterou my dnes musíme znovu a po svém interpretovat. Zároveň je třeba si uvědomit, že taková integrita vyžaduje mnohem větší nároky na to, co bychom mohli nazvat *logem* toho kterého systému, protože ten *logos* už není jenom pravidlem vnitřního uspořádání, ale je to v podstatě schopnost komunikace s tím, co je vně.

--- (s2 problém s rychlostí_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Děj toho čtení té Aristotelovy *Organiky*... je to v druhé *Poslední Analytice*, v jedné z těch posledních kapitol... [nesrozumitelné] v tom úvodu, že v druhé *Poslední*... v pozitivní, v jedné z posledních kapitol. A tam je o tom, že on mluví o tom, že kniha má *logos*, a my můžeme dělit ten *logos*, můžeme dělit knihu na jednotlivé kapitoly, každá kapitola má také *logos*, i když jiný. To znamená, že můžeme ten *logos* dělit. Také kapitoly můžeme dělit na odstavce, každý odstavec má *logos*, odstavec na věty, každá věta má *logos*, čili pořád můžeme *logos* dělit. Tady je vidět, že *logos* je dělitelný. To je důležitá věc, protože to je to, co se naučil Aristoteles u atomistů. Ti se ptali, co je dělitelné a co je v posledku nedělitelné.

A teď přichází k poslední instanci Aristoteles a říká: věta je dělená, tak ji dělíme na slova. Slovo má *logos*, má *logos* nejmenšího *logu*, protože tady slovo řecky [nesrozumitelné]. Dále můžeme dělit slovo? Ano, můžeme, ale pak už tam žádný *logos* není. Čili je evidentní, že *logos* znamená smysl, význam.

My přirozeně, když něco řekneme, že slovo má význam, tak už myslíme, že to je jakési navěšený významo na nějakou skupinu hlásek nebo skupinu písmen. My to chápeme takhle, Aristoteles ne. Aristoteles byl přesvědčen, že to slovo samo má *logos* a díky tomu je slovem, jinak by bylo pouhou hromádkou písmen nebo skupinou hlásek.

Tady vidíte, že se s tím pracuje filosoficky. A že *logos* je něco jiného než jenom slovo. *Logos* je to, co umožňuje, aby skupina hlásek se stala slovem. Stejně jako u Herakleita *logos* zajišťoval, že tento svět není pouhou hromadou nebo, jak tam říká v tom zlomku, že to není pouhá skládka věcí. Tady *logos* má jakousi funkci. A my musíme tuto funkci... a když se tedy od toho slova *logos* odvozovala logika a logické myšlení, tak to je veliké zjednodušení, veliká redukce významu toho *logos*.

V tom smyslu tedy například filosofie Ioni... to by měla být vlastně filosofická logika. Filosofii u Plotina nemáme. Filosofie *logos* zatím neexistuje. My máme v tomto století, v našem století, už ve 40. a 50. letech, máme tady několik pokusů o filosofickou logiku. Slovo filosofická logika se vyskytuje zejména u Heideggera, teď proniká sem a nikdo neví, co to je, prostě filosofie se odvolává k filosofické logice. Ten význam, který s filosofií nemá co dělat, to, čemu Američané říkají filosofická logika, to je víceméně symbolická logika upravená pro určité potřeby ta druhá věc je ta filosofická logika, o které mluví tito lidé, a tam to už docela celá řada časopisů – nejenom těch amerických, ale existují i časopisy, které jsou pro filosofickou logiku a nesou ten název – tak to je doklad pro to materiální. Je to doklad, že ta filosofická logika už existuje, ten název existuje. A o tom přesně tak, jak to kritizoval Kierkegaard, když si přečtete jeho takový krásný spisek – on jich má víc – ten *Either/Or*, v češtině *Bud' – anebo*, tak v tom „Bud“ máte takový aforismus, kde říká: „Filosofii, třeba filosofii Heglovu, nepovažuji za filosofii.“ Je to takový aforismus a on tam říká: „Hegel prostě sestavil věci a je třeba filosofii udělat.“ A je to geniální narážka, spíš nápopověď tady, ale stejně tak z toho udělají jednu filosofii místo takových příměsí barev. Takže v tom smyslu to není filosofie a on sám sebe také nepovažuje za filosofa. Má tam skvělý, skvělý teda postřehy a aforismy a také se strefuje do filosofie obecně. Nejenom že není filosof, on nechce být filosof a on

považuje filosofii za něco úplně nemožného. U Hegla to vypadá, jako když filosofie jenom vypadá podobně jako v té politice, a teď vidí barvy a tam teď se panuje právu. O, to je fajn, o barvách a o právu, tak to je fajn, najde se v právu a vesele dokráčí k tomu, tak vlastně postupně ten k tomu právu vlastně dokráčí k té vědě. No a to všechno se plynule svezlo, ten aforismus se naplňuje. Je to přesně to, co ten materiál udělal. On vybudoval ne filosofii, ale tu doložku, ten jakoby nábytek, o kterém mluvíme jako o filosofické logice. A tam už se dělaly i časopisy, které se jmenovaly *Časopisy pro filosofii a filosofickou logiku*. A co to je vlastně? Ta filosofická logika je jiná než formální. Ta filosofie není formální věc. Ta formální logika, takzvaná školská logika, která vás naučí myslet, to je věc, která se u nás asi ve 40. letech na učilištích a v akademiích – tam se samozřejmě učila. Logika byla po celou dobu u nás od začátku 50. let, ale na začátku 60. let se prostě logika přestala učit, protože to byla buržoazní pavěda. A samozřejmě rozhodně to neřekl ani Marx, ani sám Engels, že. Engels adresně cituje – nebo cituje, on se cituje – Engels, že řekl, že filosofie, vlastně ta stará filosofie, která se zabývala dřív filosofií, že postupně je přebírána jednotlivými vědeckými obory a že v té sféře filosofie už nezbyvá nic než formální logika a dialektika. Dokonce on uznával, že zbyla ta formální logika. Engels. I teď se to tady uznávalo v Sovětském svazu a u nás, a Hegel byl buržoazní pavěda a samozřejmě i největší dialektika tam [nesrozumitelně], tam mohl mluvit kdo chtěl, co chtěl, že. Kdo chtěl, co chtěl. Protože tam se mohl ohánět čímkoli a vřdycky můžete říct: „A to je ta dialektika právě.“ Takže to s logikou nemá nic společného. Ta logika vlastně je tou formální záležitostí, to už Aristotelova logika není filosofická disciplína. A to poprvé, kdy se vlastně začala psát učebnice logiky, o té formální logice, že to jsou ty Aristotelovy spisy, takzvané *Organon*. Tam jsou ty *Kategorie*, *Analytika protera*, *Analytika hystera*, *Peri hermeneias*, *O vyjadřování*, *Topiky* jsou tam zahrnuty, *Peri sofistikon elenchon*, *O sofistických důkazech* a tak dále. A tyto logické spisy u Aristotela nejsou součástí filosofie. To jest, není to věda. Vždyť filosofie, to je ten trojí druh věd, jak jsme si řekli. To jsou ty teoretické, praktické a *poietické*. Logika není žádná věda, ani praktická, ani teoretická. Logika je nástroj, *organon*. To je ten nástroj.

Jenže teď ale jde o to, že od té doby se píše o logice, formální logice, a jako by se podloudně dostala mezi vědy a stala se z toho jakýsi vědecký obor. Zvláště v poslední době je to vlastně taková nějaká ještě víc formalizovaná matematika. Už ani čísla se nepřipouštějí, tam místo čísel jsou tam a, b, c a podobně, malá písmena. Takže je to matematika bez čísel. To je to, co se dříve, ta takzvaná matematická logika nebo spíše symbolická logika. Matematická ještě teda, to je to, kde se abstrahuje od čísel, ale spíše ta symbolická logika a biblí tohoto oboru je Whitehead, Russell, *Principia Mathematica* ve třech tlustých svazcích.

A to nemá s filosofií co dělat. To je skutečně něco, co je něco buď na pomezí matematiky a geometrie a tak podobně, nebo je to něco podobného jako něco takového a svým způsobem je to tak formalizováno, že už ani se v tom myslet nedá. Že prostě ono to myslí za vás. A můžete to naučit stroj, můžete počítač naučit, aby se choval podle principů té symbolické logiky, a vy už nejste schopni to kontrolovat, leda zase druhým počítačem.

A není to špatně. Je to *all right* všechno, je to v pořádku, ale nemá to s filosofií, zejména s realitou, to nemá co dělat, stejně jako matematika nemá s realitou co dělat. Je použitelná. Matematika je použitelná. Můžete měřit, můžete vážit a zapisovat číslíka a já nevím co všechno. Vy dokonce můžete abstraktně uvažovat o sousoučinu nebo souhrnu součtů úhlů v n-úhelníku nebo víceúhelníku a podobně, to všechno můžete dělat i v mysli, ani to nemusíte měřit kolem sebe, to můžete všechno počítat. Ale to se netýká té samé podstaty toho nástroje, kterého používáte, se netýká reality, jen je možno ji použít.

Filosofická logika znamená úplně něco jiného, ta se musí týkat tohoto světa, ta se musí týkat veškerenstva, ta se musí týkat dějin a kosmu a lidské duše, všeho, co vám na mysl přijde. A to může být filosofická logika, která se táže po tom, co garantuje integritu lidské mysli, ale také integritu vesmíru. A to je přesně otázka, kterou si kladli první filosofové, konstatovali, oni žili v prvním úžasu nad tím, že když přesně mysleli, tak je to použitelné v tom světě. Že vlastně ten svět je popsitelný pomocí prostředků, které si vymysleli.

Že jakoby *logos*, který garantuje integritu světa, je tentýž jako *logos*, který garantuje integritu vašeho myšlení. To není tak, jak jsme si to my mysleli, že adekvace myšlení ke skutečnosti způsobuje, že to myšlení, jak říkal Engels, ten už to všechno neznáte, říkal, že není divu, že myšlení je schopno poznávat svět. Vždyť přece myšlení je součástí toho světa. To myšlení vzniklo materiálně v tomto světě, tak tomu musí odpovídat. No jo, ale kde se teda bere chybné myšlení? To taky vzniká materiálně v tomto světě. A kde se berou ty chyby? Jak to, že je to vůbec zaručeno? To myšlení prostě musí zkoušet, jak by myslelo tu skutečnost. Ale fantastická věc je, že ta schopnost integrovat třeba geometrické poznatky do Eukleidovské geometrie, co udělal právě Eukleidés.

Že takováhle věc, která je vymyšlena, domyšlena, která vlastně záleží úplně jenom na dedukování nejrůznějších závěrů z toho, co máte dány jako principy na začátku, že je použitelná například při měření zeměkoule. Nebo měření domu, že to funguje. Vy si něco vymyslíte a ono to funguje, když to uplatníte v tomto světě. Že to byla pro ty filosofy, to byla taková úžasná, překvapující záležitost, že *logos* je jeden. *Logos* myšlení a *logos*, který je všude tam, kde se něco děje, to jest ve světě i v nejvzdálenějším vesmíru. *Logos* je tentýž. To je pak třeba Parmenidés, který měl rád takové krajní formulace, jeho žáci, Zénón, měl rád tyhle ty paradoxie. No tak pro Parmenida to byl takový jakási důvod, proč se vyjádřit v jednom případě tak, že myslet a být je totéž. Je to sice vykládáno takovým hegelíánským nebo hermeneutickým německým způsobem. Jsou dva citáty u Parmenida a ten druhý je trochu jinak, tam je: myslet a myslitelné je totéž. *To gar auto noein estin te kai einai*. To je nesmysl, nebo samozřejmě, Parmenidés to tak nemyslel, že když někdo myslí, tak samozřejmě musí předtím být, a když někdo není, tak nemůže myslet. Tady to tak není míněno. Tam je míněno, že myslet můžeme jenom myslit věc jsoucí. To není pravda a bohužel to, že to není pravda, dalo práci a zejména theologové přelomu prvního a druhé části středověku ty myšlenky zneužívali k tomu, že dokazovali Boha argumentem, že když myslím nejdokonalejší bytost, tak ta bytost určitě existuje, protože neexistence by byla nedokonalostí a já jsem se z definice usnesl, že tato bytost je dokonalá. Kdyby tato bytost dokonalá neexistovala, tak je méně dokonalá než ta, která existuje. [nesrozumitelné]

Přechod od myšlenky, od *essence* k existenci. Je to tady založeno na myšlence, která má své kořeny u Parmenida, že myslet a myslitelné je totéž. Že je to prostě totožnost. Nemožnost myslet to, co není. To je myšlenka Parmenidova.

A to je samozřejmě pro nás nesmysl. My samozřejmě víme, že věci jsou i nejsou. Můžeme myslet trojúhelník, přece trojúhelník nikde není. Viděl někdo někdy někde nějaký trojúhelník? To jsou všechno napodobeniny trojúhelníku, nepřesné a vždycky tam je nějaké ulamování, tloušťka té špičky nebo místo, kde se ty čáry střetnou, není to přímka, je to tam taková tlustá čára, když se podíváte mikroskopem. Prostě čáry a trojúhelníky a tyhle věci jsou všechno napodobeniny. A to byl také důvod pro Platóna, aby přišel s tou teorií idejí, že je nějaká přesnost idejí a my jsme jenom obrazy, které se k tomu přibližují. Tady vidíte, jak ta myšlenka *logos*, jak tam od samého počátku funguje, jak se dostává do různých kontextů. Začíná to v tomto mýtickém nebo spíš mýto-spekulativním pojetí Hérakleita a Parmenida, kdy dochází k tomu, že nejenom naše tělo je jednota, že svět je celek, ale že ten způsob našeho myšlení je onen *logos*, že má tu jednotu.

Nám se to dneska zdá jako samozřejmost, ale tady se to rozhoduje. A do toho samého se dostávají i věci vnější. Ale i my jsme to, co to drží pohromadě. Když to přestane, že tam vypneme, tak my už tady nejsme jako my. Ale ta myšlenka, ten soulad toho celku, ten moment toho mýtu, to musí vždycky zůstat. Čili to je to, o čem ta filosofie mluví v té době v mýtickém smyslu.

Smysly nám dávají informace, které jsou už integrovány. My necítíme strom nebo barvu nebo jméno nebo zvuk. To už je jakási syntéza toho, co nám poskytly naše smysly. Otázka je, kdy se to integruje, v čem se to integruje, v čem je tato souhra. Je to v mozku, v nervové soustavě, v duši, v srdci? Těch možností bylo několik. Musíte o tom vědět víc. A pak se přesvědčíte, že to je úplně blbost. To je ta mýtická situace. A pak se tady objevuje role Parmenida a Platóna a to se začíná rozpadat. Ta role, která se musí popasovat s tím, jak se ta integrovanost, ta jednota děje a jak se dostává k tomu smyslu. To je daleko složitější

proces, který si zaslouží podrobné sledování a kontrolu. A teď k tomu pojetí, jak se u Aristotela objevuje ten termín *logikos* v situaci, která je téhle blízka.

Je to přístup k analýze lidského vědomí a k přístupu k tomu, jak to, co je v té mýtické situaci, se stává nějakým způsobem předmětem té kritiky a té analýzy. To už není to téma té mýtické totožnosti mezi myšlením a světem. Na jedné straně stojí logika, na druhé straně stojí matematika, na třetí biologické vědy a tak dále. Musíme si k tomu něco říct.